

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

М.Х. ШЕРШУН,

доктор економічних наук, професор

Інститут агроекології та природокористування НААН України

E-mail: M.X.SHERSHUN@ukr.net

Т.М. МИКИТИН,

кандидат технічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

E-mail: TAPAC_M@ukr.net

Анотація. Природно заповідний фонд (ПЗФ), згідно з даними Державного кадастру на початок 2021 року нараховує 8633 території та об'єкти загальною площею 4,1 млн. га, що становило 6,8 % площі країни. Ці території знаходяться у підпорядкуванні різних відомств. Основне призначення заповідних територій полягає у збереження унікальних ландшафтів, видів флори та фауни для наступних поколінь. На сьогодні стоїть завдання збільшити площу природно-заповідного фонду.

Встановлено що національні природні парки (НПП) є одним із найбільших за площею об'єктів заповідного фонду. На сьогодні створено 56 НПП, які займають площу 1399161 га, що складає 30,6% від всього природно-заповідного фонду. У національних парках створені адміністрації для реалізації функцій, покладених на парк. До них входять збереження та захист унікальних ландшафтів, проведенням наукових досліджень, рекреаційна діяльність та просвітницька робота. Територія парку включає у себе землі, які є різними за призначенням. В основному це ліси та інші лісовкриті площі (60%), море – 21%, внутрішні води – 6%, сільськогосподарські землі – 5%,

Для ефективного управління національним природним парком розробляють проекти організації території НПП охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. При цьому використовують проектний підхід, який надає можливість за допомогою запропонованих заходів досягнути стратегічні цілі парку.

Пропонується на землях сільськогосподарського призначення вирощувати енергетичну вербу. Екологічна складова проекту є важливою, оскільки маємо нульову емісію вуглецю при використанні верби як палива, що є важливим при нинішній ціні на енергоресурси. Розроблено технологічну карту вирощування, підраховано ефективність вирощування енергетичної верби на територіях Нобельського НПП.

Ключові слова: природно-заповідний фонд; національний природний парк; проект організації території національного природного парку; енергетична верба

Постановка проблеми.

Ефективне використання земельних ресурсів є одним із найважливіших завдань, що стоять перед нами у контексті збалансованого природокористування. Перехід держави на ринкові умови господарювання з однієї сторони вимагає більш інтенсивного використання території, збільшення площі орних земель, з іншої – збереження унікальних природних ландшафтів, рідкісних видів флори та фауни для наступних поколінь. Важливо зберегти баланс у питанні виділення територій для заповідання, відібрати для цього саме цінні, з точки зору екологів, природолюбів території. Однак більш актуальним постає питання використання заповідних територій, так як їх площа є доволі суттєвою.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Дослідження об'єктів природно-заповідного фонду є багатограним. З однієї сторони воно цікавить екологів, які обґрунтовують доцільність створення об'єктів ПЗФ. Цим питанням присвячені роботи Т.Андрієнко, Ю.Грищенко, Я. Дідуха, Ю. Шеляг-Сосонко. З іншої сторони – чимало робіт присвячено юридичним аспектам створення та особливостям використання заповідних територій. Зокрема у роботі В.Бевзенко [1] розглянуто організаційно-правові аспекти управління ПЗФ. О.Дребот розглядає [2] систему державного управління об'єктами ПЗФ. Питання еколого-економічного забезпечення раціонального використання земельних ресурсів розглянуто у роботі Є. Бутенко [3]. С.Смірнова [4] та

В.Андронов [5] досліджували питання землекористування територіями ПЗФ, однак у літературі мало публікацій щодо оптимального управління землями ПЗФ, зокрема національними природними парками (НПП).

Метою нашого дослідження є визначення перспектив розвитку природно-заповідного фонду України та управління територіями національних природних парків як одного із основних категорій ПЗФ.

Матеріали і методи наукового дослідження

При проведенні досліджень для визначення площ територій НПП використовувались методи статистичного аналізу, при дослідженні площ об'єктів ПЗФ на території НПП застосовувався метод порівняльного аналізу, метод наукового узагальнення та монографічний метод використовували для аналізу проектів організації території НПП та розробки пропозицій.

Результати дослідження та обговорення

Згідно із Законом про природно-заповідний фонд України [6] визначено категорії об'єктів ПЗФ, які приведено на рис.1. Станом на 01.01.2021 в Україні маємо 8633 території та об'єкти ПЗФ загальною площею 4,508 млн.га [7], що складає 6,7 % всієї території держави. Частка заповідних земель в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості держав - членів Європейського Союзу, де частка таких земель становить у середньому 21 % їх площі. Це тому що Україна має найвищий відсоток розораності зе-

мель в світі, який становить понад 56%, тоді як у розвинутих країнах Європи вона не перевищує 35% за даними (FAO). [8] Згідно Закону «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [9] до 2030р. площа ПЗФ має скласти 9095,1 тис.га, тобто досягнути 15% території, або ж має бути збільшена більш як у 2 рази.

Зважаючи на доволі амбітні плани розглянемо які площі займають кожна категорія заповідних територій. Найбільшу площу займають заказники (31,98% від всієї площі ПЗФ), національні природні парки - 30,92%, регіональні ландшафтні парки - 18,48%, природні та біосферні запо-

відники - 15,29%. На інші категорії об'єктів ПЗФ приходить 3,38% території ПЗФ.

У склад площ заповідників та природних парків входять інші об'єкти ПЗФ, тобто при обчисленні площ фонду має місце врахування двічі деяких об'єктів ПЗФ. Для прикладу розглянемо Нобельський НПП (табл.1.).

Як бачимо із табл.1. у склад Нобельського НПП входить 6 об'єктів ПЗФ площею 18128,4 га. Загальна площа парку складає 25318,81га.

Існує ще одне цікаве питання обліку земель ПЗФ. Національні природні парки характеризують загальною площею і площею надану у користування. Так, якщо загальна площа всіх

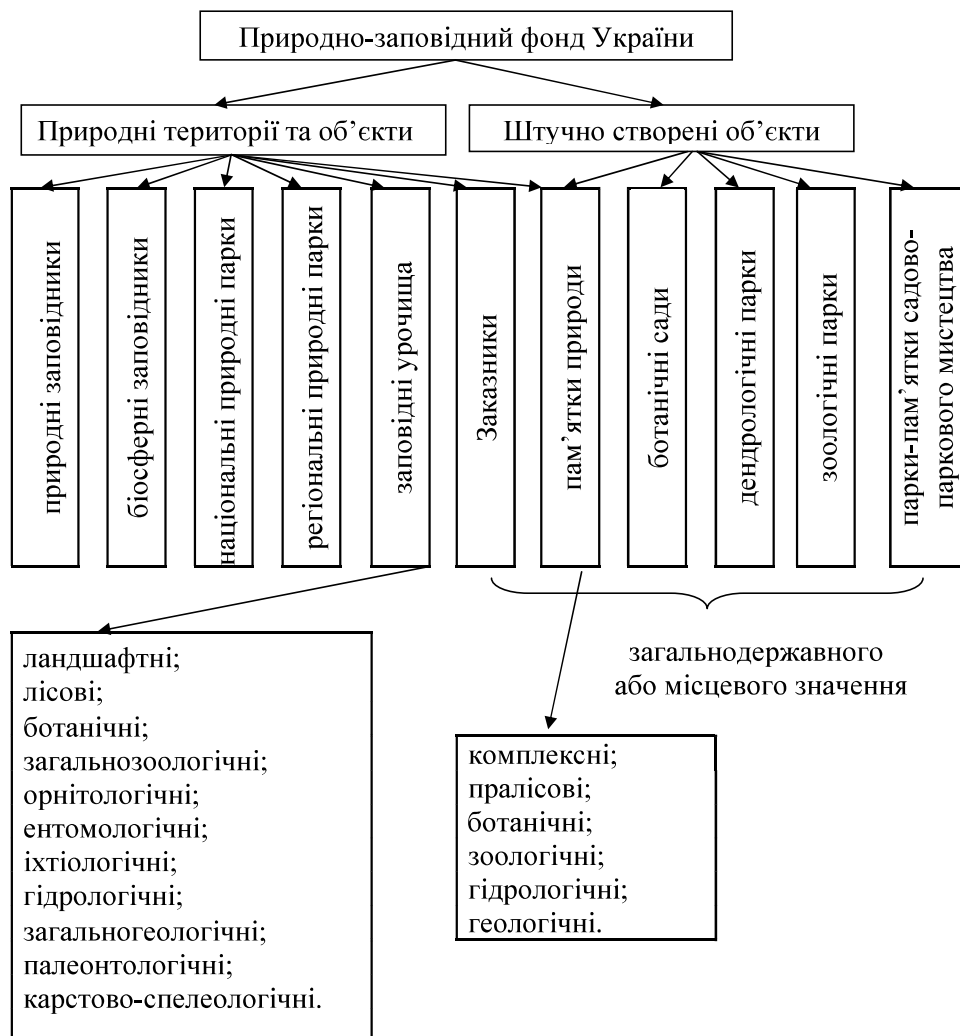

Рис.1.1. Класифікація природно-заповідного фонду України, згідно [1].*

1. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що частково або повністю увійшли до складу Нобельського НПП

№з/п	Назва об'єкта	Тип	Площа заповідного об'єкта, га	З них увійшло в НПП, га
1	Прип'ять-Стохід	Регіональний ландшафтний парк	21600	9980
2	Острівський	Гідрологічний заказник загальнодержавного значення	2423	2423
3	Прип'ятський	Іхтіологічний заказник місцевого значення	3155	3155
4	Мульчицький	Ботанічний заказник місцевого значення	3860	1894
5	Нобельський	Орнітологічний заказник місцевого значення	510	493,4
6	Урочище «Глуша»	Загальнозоологічний заказник місцевого значення	183	183

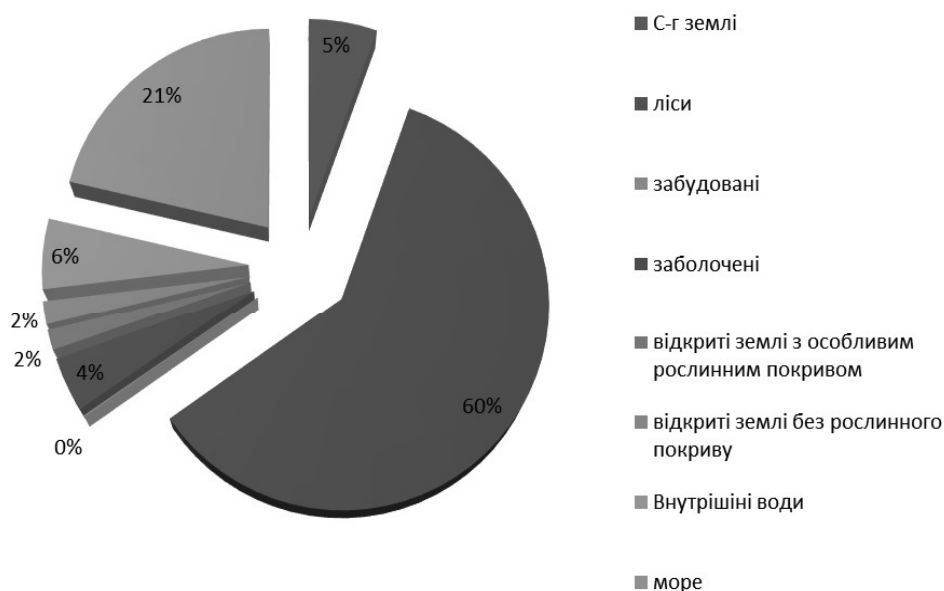

Рис. 2. Розподіл земель НПП за категоріями призначення [10]

НПП становить 1399459га станом на 01.01.2023р., то площа, надана у користування паркам – 644819га, тобто 46%. Щодо так званих «власних площ», то найбільше їх є у Нижньодніпровському (65698га), Азово-Сивашському (52154га) та Приазовському (48053га) парках. Найменшу кількість таких площ мають Дворічанський (658,8га), Дермансько-Острозький (1647,6га), Голосіївський (1879,4га). У Нобельському НПП ці площі співпадають, однак у НПП «Подільські Товтри», який має загальну площу 261,3 тис. га, у

постійному користуванні лише 4,4 тис. га (1,68 % від загальної площі парку).

Важливо оцінити призначення земель, які віддані паркам. На рис.2. приведена діаграма за категоріями призначення земель, яка надана паркам у користування.

Як видно із рис.2. основна частина земель НПП, яка надана їм у користування – це ліси та інші лісовкриті площі (60%), море – 21%, внутрішні води – 6%, сільськогосподарські землі – 5%, із яких основну частку (більше 74%) складають сіль-

ськогосподарські угіддя. У складі земельних угідь Нобельського НПП ліси займають 15367,0 га (60,7%), землі запасу водного фонду 9282,70 га (36,7%), землі сільськогосподарського призначення 668,41 га (2,6%).

Для виконання завдань, які покладені законодавством, НПП розробляють проекти організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів [11]. Проекти є головним документом, яким користуються парки, по суті це стратегія розвитку НПП на наступні 10 років. [12] При розробці проекту організації території НПП важливо використовувати проектний підхід [13], тобто заплановані заходи мають привести в кінцевому випадку до досягнення стратегічних цілей, які поставлені перед парком. Зрозуміло, що головне завдання парку – збереження та захист унікальних

ландшафтів, однак є інші завдання, які пов'язані із проведенням наукових досліджень, рекреаційною діяльністю та просвітницькою роботою. Для їх якісного виконання потрібно планувати відповідні заходи.

Господарська діяльність парку є важливою складовою, так як надає додаткові можливості для його розвитку. Такими можливостями для Нобельського НПП, на нашу думку, є активне використання земель сільськогосподарського призначення (668,41 га). Так як це малопродуктивні, перезволожені землі, то їх доцільно використати для розвитку біоенергетики, зокрема вирощування енергетичних культур.[14] Розроблено технологічну карту вирощування енергетичної верби (1-ий рік) табл.2.

Основні витрати по вирощуванню енергетичної верби приходяться на 1 рік. Згодом потрібні витрати тільки на збирання урожаю, який проводять

2. Технологічна карта вирощування верби (перший рік)

№ п/п	Вид робіт	Термін	Склад агрегату		Вартість робіт, грн	Вартість матеріалів, грн	Сума разом, грн
			трактор	с-г машина			
1	Агрохімічне обстеження ґрунтів	травень			380		380
2	Закупка гербіцидів	травень				1240	1240
3	Внесення гербіцидів	травень	МТЗ 89	ОП2000	150	358	508
4	Дискування 1 слід	червень	John Deere		650	623	1273
5	Оранка	липень	МТЗ89	ПЛН-3	1000	796	1796
6	Передпосадкова культивування	жовтень	John Deere		500	623	1123
7	Закупівля садженців	листопад				32000	32000
8	Нарізання борозен	листопад	МТЗ89	КРНЗ	150	597	747
9	Підвіз садженців	листопад					11000
10	Посадка	листопад			4600	1240	4600
11	Всього						54667

через 3 роки вирощування. На одній території вирощування верби можна проводити до 25-30 років. Вартість збору урожаю 15700грн/га при використанні спеціального комбайна. Урожайність 90-160 м³/га, вона залежить від рельєфу місцевості, складу ґрунтів та зволоженості території, Вартість щепи 700 грн м³. Як бачимо окупність вирощування енергетичної верби 3-6 років, тобто за 2 цикли вирощування можна окупити затрати. Ефективність проекту зростає, при нарощуванні площі посадки, що зробити у Нобельському НПП буде складно. В даному випадку цікавим була б кооперація НПП із іншими організаціями, які будуть займатись даним видом діяльності.

Висновки.

1. 56 національних природних парків України займають площу 1399459 га, що складає 30,92% площі ПЗФ.

2. Для ефективного управління територіями НПП розробляють проект організації території парку охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, у якому планують заходи щодо ефективного використання території парку.

3. Для Нобельського НПП пропонується на землях сільськогосподарського призначення вирощувати енергетичну вербу. Розроблено технологічну карту вирощування, підраховано окупність вирощування.

Список використаних джерел

1. Бевзенко В. М. Управління природно-заповідним фондом в Україні: організаційно-правові питання [Текст] : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. М. Бевзенко. -Харків, 2005. -20 с.
2. Дребот О. І. Система державного управління природно-заповідним фондом України та її регіонів // Регіональна економіка. - 2011. - № 4. - С. 205-209.
3. Бутенко, Є.В. Еколого-економічне забезпечення раціонального використання земельних ресурсів (регіональний рівень) : монографія / Є.В. Бутенко, Н.М. Бавровська. - К. : МПБП "Гордон", 2015. - 216 с.
4. Смирнова С. М., Мась А. Ю., Коваль А. О. Європейський досвід землекористування природно-заповідного фонду. // Економіка та держава. 2021. № 1. С. 77–82.
5. Андронов В.А., Варивода Є.О. Пошук шляхів оптимізації управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду // Проблеми екології № 1-2, 2010, с.171-178
6. Про природно-заповідний фонд : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
7. Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік : інформаційно-аналітичні матеріали Мін-ва захисту довкілля та природних ресурсів України. URL : <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf>
8. FAO. 2022. The State of the World's Land and Water Resources for Food and Agriculture – Systems at breaking point. Main report. Rome. (DOI: <https://doi.org/10.4060/cb9910en>)
9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
10. Заповідники на національні парки України у 2013р. Статистичний бюлетень. -К., 2014. -27с.
11. Про Проект організації території національного природного парку, охорони,

відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів: Положення. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 06.07.2005 №245 (у редакції наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 21.08.2014 № 273). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05>

12. Микитин Т.М. Стратегічне управління розвитком національних природних парків: теоретичний аспект// Збалансоване природокористування. 2019. №4. Київ, 2019. С. 100-106.
13. Микитин Т. М. Використання проєктного підходу при розробці проєктів організації території національних природних парків// Вісник НУВГП. Економічні науки. Випуск 2 (98). 2022. с.158-167.
14. Микитин Т.М. Ефективність вирощування енергетичних культур на Поліссі // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2015. №1(35). С.102-106.

References

1. Bevzenko, V. M. (2005). Upravlinnia pryrodno-zapovidnym fondom v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi pytannia [Management of the nature reserve fund in Ukraine: organizational and legal issues: dissertation]. Kharkiv, 20.
2. Drebot, O. I. (2011). Systema derzhavnoho upravlinnia pryrodno-zapovidnym fondom Ukrainy ta yii rehioniv [The system of state management of the nature reserve fund of Ukraine and its regions]. Regional economy, 4, 205-209.
3. Butenko, Ye.V., Bavrovska, N.M. (2015). Ekoloho-ekonomichne zabezpechennia ratsionalnoho vykorystannia zemelnykh resursiv (rehionalnyi riven) [Ecological and economic provision of rational use of land resources (regional level)]. Kyiv, 216.
4. Smyrnova, S. M., Mas A. Yu., Koval A. O. (2021). Yevropeyskyi dosvid zemlekorystuvannya pryrodno-zapovidnoho fondu [European experience of land use of the nature reserve fund]. Economy and the state, 1. 77–82.
5. Andronov, V.A., Varyvoda, Ye.O. (2010). Poshuk shliakhiv optymizatsii upravlinnia terytoriiamy ta ob'ektamy pryrodno-zapovidnoho fondu [Search for ways to optimize the management of territories and objects of the nature reserve fund]. ecological problems, 1-2, 171-178.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1992, June 16). Zakon Ukrainy «Pro pryrodno-zapovidnyi fond» » [A law of Ukraine is «About the nature reserve fund»] URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
7. Ministersvo zakhystu dovkillia ta pryrodnikh resursiv Ukrainy (2021). Informatsiino-analitychni materialy «Analiz ploschch pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy v rozrizi administratyvno-terytorialnykh odynyts za 2020 rik» [information and analytical materials «Analysis of the areas of the nature reserve fund of Ukraine by administrative-territorial units for 2020»]. URL : <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf>
8. FAO. (2022). The State of the Worlds Land and Water Resources for Food and Agriculture – Systems at breaking point. Main report. Rome. (DOI: <https://doi.org/10.4060/cb9910en>)
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2019, February 28). Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku» [A law of Ukraine is «About the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030»] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
10. Statystychnyi biuleten (2014). Zapovidnyky na natsionalni parky Ukrainy u 2013r [Reserves for national parks of Ukraine in 2013]. Kyiv, 27.
11. Ministerstvo okhorony navkolyshnoho pry-

- rodnoho seredovyscha Ukrainy (2014, August 21). Nakaz «Pro Proekt orhanizatsii terytorii natsionalnoho pryrodnoho parku, okhorony, vidtvorennia ta rekreatsiinoho vykorystannia yoho pryrodnykh kompleksiv i ob'ektiv: Polozhennia. 06.07.2005 №245 (u redaktsii nakazu Ministerstva ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 21.08.2014 № 273).» [Order «On the Project for the organization of the territory of the national natural park, protection, reproduction and recreational use of its natural complexes and objects»]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05>
12. Mykytyn, T.M. (2019). Stratehichne upravlinnia rozvytkom natsionalnykh pryrodnykh parkiv: teoretychnyi aspekt [Strategic management of the development of national natural parks: theoretical aspect]. *Balanced nature management* 4, Kyiv, 100-106.
13. Mykytyn, T. M. (2022). Vykorystannia proiektynoho pidkhodu pry rozrobtsi projektiv orhanizatsii terytorii natsionalnykh pryrodnykh parkiv [The use of the project approach in the development of projects for the organization of the territory of national natural parks], 2 (98), 158-167.
14. Mykytyn, T.M. (2015). Efektyvnist vyroshchuvannia enerhetychnykh kultur na Polissi [The efficiency of growing energy crops in Polissia], 1(35), 102-106.

Shershun M., Mykytyn T.

FEATURES OF THE MANAGEMENT OF THE TERRITORIES OF NATIONAL NATURE PARKS

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 1'23: 34-41

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2023.01.03>

Abstract. According to the data of the State Cadastre, at the beginning of 2021, the nature reserve fund counted 8,633 territories and objects with a total area of 4.1 million hectares, which was 6.8% of the country's area. These territories are under the authority of various departments. The main purpose of protected areas is to preserve unique landscapes, species of flora and fauna for future generations. Today, the task is to increase the area of the nature reserve fund.

It has been established that national natural parks (NNPs) are one of the largest objects of the protected fund in terms of area. To date, 56 NNPs have been created, which occupy an area of 1,399,161 hectares, which is 30.6% of the entire nature reserve fund. Administrations have been created in national parks to implement the functions entrusted to the park. These include preservation and protection of unique landscapes, conducting scientific research, recreational activities and educational work. The territory of the park includes lands of different purposes. These are mainly forests and other wooded areas (60%), the sea - 21%, inland waters - 6%, agricultural land - 5%,

For the effective management of the national natural park, projects are being developed for the organization of the territory of the NNP for the protection, reproduction and recreational use of its natural complexes and objects. At the same time, a project approach is used, which makes it possible to achieve the strategic goals of the park with the help of the proposed measures.

It is proposed to grow energy willow on agricultural lands. The environmental component of the project is important, as we have zero carbon emissions when using willow as fuel, which is important at the current price of energy resources. A technological map of growing has been developed, the efficiency of growing energy willow in the territories of the Nobel NNP has been calculated.

Key words: nature reserve fund, national natural park, project of organization of the territory of the national natural park, energy willow.